

Проф. др Александра Вранеш
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Андрићев институт
Андрићград

821.163.41.09 Максимовић Д.
821.163.41.09 Андрић И.
https://doi.org/10.18485/ai_andric.2018.ch7

АНДРИЋ И ДЕСАНКА

Када би показатељи о читаности дела укључивали обухватне анализе о историјском тренутку, социо-психолошким категоријама, професионалној структури, узрасту и степену образовања читалаца, као и утицају културне средине, а не често само нумеричке параметре, који, мада делују суви и разложни, могу бити замећући, Десанкино и Андрићево стваралаштво би засигурно бивало најраспрострањенија, најзаступљенија лектира широке читалачке публике. Њихово међусобно познавање и размена мишљења задржани су у понеким писаним траговима и усменим сведочењима.

Кључне речи: Андрић, Иво; Максимовић, Десанка.

Након више од четрдесет година свог рада, након 224 књиге, у Забавнику 23, у Поучнику шест, што само по себи, каже Јеремија Живановић 1931. године представљајући СКЗ, чини „једну ретку драгоценост“, Задруга у истој библиотеци, именованој Савременик, доноси четири књиге: „Приповетке г. Андрића, Лудило срца, приповетке г-ђице Десанке Максимовић, Позоришне критике г Милана Грола и У агонији, драму г. Мирослава Крлеже (Живановић).“ Јеремија Живановић се уздржава од поређења Десанке Максимовић и Андрића, само закључује „Сасвим другачија је књига *Лудило срца*“ чије су песме „цењене као најчистија лирска остварења у целокупној нашој дана-

шњој поезији“ (Живановић 1931: 630). Мирко Бањевић ће више од двадесет година касније записати: „Било у нашој савременој поезији или прози, кад их читам, ријетко ме обузме осјећање да имам пред собом нешто чисто, јасно, класично – као утврђено и да не може друкчије на том мјесту. Ако каткад имам такав дојам, чист и непомућен, то је од поезије Десанке Максимовић или прозе Иве Андрића“ (Бањевић 1956: 120). Сагледавајући структуру Зеленог витеза и њено виђење критичара Милана Богдановића, Мирослав Егерић је закључио да је Богдановић знао „да уочи сигнале аутентичног, да одвоји поетске акценте од вештих опсена, умео је да да маха томе одушевљењу кад је наслутио изворну струју поезије, осетио покрете истинског творачког дара и полета; њему нису промакли, свима је данас знано – ни Андрић, ни Крлежа, ни Црњански, ни Десанка Максимовић...“ (Егерић 1979: 52). Василије Калезић, приказујући *Тражим њомиловање*, повлачи и директну паралелу између ова два писца: „Са страшћу измученог летописца који је сурово забележио сва зла и уништења, песник је отпочео велики дуел са историјом и са истином, али и са тренутком данашњице, и попут првог Мановог указивања на митску идентификацију, коју касније налазимо код Андрићевог Ђамила, Д. М. се, са свим богатством својих људских распона, изједначила и са онима који су различити од ње и са онима који су са њом истоветни“ (Калезић 1965: 11). Пишући о *Лейојису Перунових њојомака*, поводом добијања Специјалне Вукове награде 1975. године, Драгољуб Недељковић повлачи јо једну паралелу: „Д. М. је песникиња трпељивости и по тој одлуци прва је рођака И. Андрића“ (Недељковић 1975: 13).

По песничкој вери у толеранцију као врховни принцип људског живљења, Д. М. је јединствена појава код нас. У нашој прошлости и садашњости (и у литератури, и у јавном животу) јак је дух искључивости, нетрпељивости, доктринарне учаурености која осим

своје апсолутизоване истине не признаје ниједно друго гледиште.... „У једном претпостављеном могућем дијалогу са Његошем, Д. М. му се и супротставља када је реч о схватању истине. Његош је сав у жестини, у суровој, непомирљивој одлучности, у оданости једном начелу. Д. М верује у мноштво истина. Она тражи 'благоразумевање' за јеретике, она се моли за човека који ће понижен бити / радије него кога да понизи“, за „људе који не могу да увредe ни човека друге мисли и вере“ (Зорић 1984: 292). И тако, идући својим путем, лирско-меланхоличним, никад не подижући глас, верујући да нас само љубав и разумевање могу спасти, она се придружује свом великом претходнику и учитељу Његошу, за кога је Андрић рекао: „Он је увек присутан и може само да изгледа одсутан... Свуда нас је пратио Његош. Иако је и то било само оптичка варка духа: ми смо мислили да нас он прати, а у ствари, ми смо га носили у себи“ (Зорић 1984: 292). Његошеву „уметничку обраду мисаоности“, сачували су и Андрић, и Десанка, ослањајући се „на то колективно, дубоко национално, на епско, које у том колективном подсвесном постоји и из којег се ископава“.

Михајло Пантић није повлачио паралеле, већ је Десанку уткао у Андрићеву реч: „Историја је неумољива, а нарочито она књижевна. Уколико допустимо нашим потомцима да нас се сећају, име Десанке Максимовић светлиће у том сећању јасно и издвојено. Нама остаје да, Десанки у спомен, парафразирамо крај приче 'Смрт у Синановој текији' Иве Андрића, њеног суседа у књижевности, у Београду и на небу: „Издахнула је уочи петка, ноћи младог месеца. И по општем мишљењу смрт јој је била чудесна и света и морала је испунити сваког дивљењем“ (Пантић 1993: 4).

И после смрти, писала је Флорика Штефан, Десанка је наставила да заповеда, желећи да се кроз испуњење тих заповести сачува истина, истина о тескоби

у којој се крио рукопис књиге *Тражим ѿмиловање*, која је потом била „прави, не само песнички погодак, него и књижарски бестселер“. „Ти свашта памтиш“, рекла је Десанка Флорики Штефан, која о томе сведочи, „запамти и ово, и једног дана напиши коју реч. Осим Андрића, од свих песника, једино је Васко Попа дигао телефонску слушалицу да ми честита и истовремено захвали што сам написала велику књигу у српској поезији *Тражим ѿмиловање*“ (Штефан 1997: 184). Дакле, за књигу за коју је у друштву раширено предубеђење да је политичка одбрана Ђиласа, Десанка је искрена честитања добила само од Андрића и Попе. И то не једном. Честитања од Андрића, сећа се Антоније Исаковић, добила је и за књигу *Немам више времена*:

„На завршетку једног састанка Одељења језика и књижевности, у журбано смо се разилазили, Иво Андрић је зауставио Десанку, рекао је:

- Хвала што сте нам даровали *Немам више времена*. Хвала.

Десанка се на трен збунила, поруменела као девојче, насмејала се, враголасто је погледала. Њена књига је одлетела у космос српског језика.

Обоје су схватили да сам их чуо, и осмотрио; није им било нелагодно.

Успевала је увек да испусти песму која је требала српском народу. „Баш та, *Грачаница!* говорили смо између себе. Била је непогрешива за ту песму, за то 'помиловање', никад није окаснила.“

Једном, приликом случајног сусрета у Српској академији наука и уметности, кад је тек била изашла Десанкина књига *Тражим ѿмиловање* и око ње је било пуно људи, њу, скромну и снебивљиву ословио је речима: „Шта ћете, Десанка, пред свачијом кућом мора мечка поиграти...“ (Поповић 1976: 73), а наспрам те

духовитости стајао је озбиљан став, речен након седнице Одељења за језик и књижевност САНУ за циклус *Земља јесмо*:

„Десанка, давно нисам прочитао нешто тако лепо као онај циклус ваших песама у последњем броју *Књижевности...*“ (Поповић 1976: 73)

„Били су годинама комшије – она је становала у Генерала Жданова улици број 16, а Андрић у Пролетерских бригада број 2. Сретали су се често и у Француској 7, у Удружењу и Савезу писаца, заједно су читали на књижевним вечерима по Београду и по целој земљи“. Са разних састанака, књижевних вечери – обично су се враћали заједно, уз причу. Ипак, приче о њиховим сусретањима и размени мишљења су веома ретке, а морало их је бити, међутим ни породица с којом је Десанка живела, не сећа их се. У историји награђивања често су једно друго пратили, тако је било са Специјалном Вуковом наградом (Андрић ју је добио 1961, а Десанка 1975). Да није било упорности и преданости Радована Поповића, тешко да бисмо на ову тему могли и покушати да дамо одговор. Овако су до нас стигле понеке анегдоте:

„А само пре неку годину, сећала се, силазили су заједно низ степениште у Француској 7 – она иде брзо, како је навикла, а Иво ће иза ње:

’Десанка, молим вас полако. Нисте стонога па да можете сваког дана по једну ногу да ломите. Морамо сада и своје покрете прилагодити своје узрасту. Они не могу бити више оштри, ни нагли...’“ (Поповић: 1976: 75)

Захваљујући Лизи Марић Крижанић, Десанкиној блиској пријатељици, чувеној београдској лепотици, сликарки пејзажа престонице, цвећа и мртвих природе, али и портретисти од угледа, након чије је смрти Десанка спознала велики губитак, остало је до данас записаних неколико некохерентних реченица о Иви Ан-

дрићу, изречених Радовану Поповићу у Врњачкој Бањи у зиму 1975. године. „Десанка је упознала Андрића као студент, док је он већ био запажен писац, и њен први утисак био је: како је леп човек! Достојанствен (...) врло строг (...) повучен у себе.“ И много касније мислила је исто: „Он је човек који је живео у себи, а када је хтео да проговори то је била последица потребе да нешто каже, да подржи“ (Поповић: 1976).

Потврђује то и следеће Десанкино сећање: „Првих послератних година ја сам објавила песму „Сумњалицама“ – о очевима, мајкама које не верују ни својој сину, ни својој кћери, занетим новим што долази. Песма се завршава да ће оне који у све сумњају „цвећем окићена локомотива с песмом згазити“. Знате, то је била песма романтичарска, у неку руку, онда естрадна – такво је било то време послератно. Припадала сам онима који су били одушевљени новим. То одговара моме духу уопште. Али, људи су то различито прима-ли. У то време Андрић ми је, ваљда претпостављајући да ме је страх различитих коментара, причао:

„Знате, Десанка, један од мојих добрих пријатеља јуче ми је казао – мада он никад не би такву песму написао, дубоко га је дирнула...“ (Поповић: 1976: 72-73)

Једно од Десанкиних сећања о Андрићу везано је за књижевно вече у Пожаревцу, непосредно после рата, кад још није било аутобуса сваки час, ни возова, и када им је обећано да ће их одмах после књижевне вечери вратити јер су сви имали неке обавезе, састанке. „Андрић је био строг, озбиљан“, сећа се Десанка. И наставља: „Он је имао карактер човека који хоће да све буде како ваља. Кад смо стигли у Пожаревац друг који нас је дочекао вели: „Е, сад да се договоримо како ћемо? Кола председника општине су отишла, не знам куда, секретара комитета, такође...“ ...Ми стојимо и слушамо.

Аутобуса увече за Београд нема. А Иво Андрић мирно (завидела сам му на том спољном миру) пита:

„А ова кола која су нас довезла овде, јесу ли тренутно слободна?“

Да, каже тај друг који нас је дочекао.

„Е, кад је тако, вели Андрић, сви ми имамо важне послове, сада да се попнемо у ова кола и вратите нас у Београд...“

Одмах су нам рекли: „Не, забога, наћи ћемо вам превоз, сигурно ћемо вас на време вратити у Београд“ (Поповић: 1976: 74).

Сећа се Десанкина породица Андрићеве посете кад се Десанка разболела, када је први пут био у њиховој кући, а не могу са сигурношћу да тврде да није и једини. Том приликом рекао је: „Десанка, у Босни је обичај кад се први пут дође у кућу да се донесе петао. Ја сам вам донео *На Дрини ћурију*...“ *Сачувани роман са једноставном јосветом* „Десанки Максимовић срдечно Иво Андрић“ *сведочи у њородичној библиотеци о њој јосети*.

Сећала се Десанка и болести и губитка жене коју је волео: „Кад је Милица умрла, био је врло утучен. Умрла је изненада. Дошла сам к њему, а он ми је и овог пута поновио:

„Ето, сваког минута догоди се нешто што нисте слутили...“

Затим би наставио:

„Десанка, ви знате како је Милица добра жена била... Добра срца, дарезљива. Једном тек што је била изашла у град, вратила се да узме неку стварчицу и поклони је својој давној пријатељици, јер јој се ваљда учинило да она у нечему оскудева...“ (Поповић: 1976: 75).

Десанка је видела Андрића последњи пут у болници, десетак дана пре смрти. Сећала се: „Било је то све болно – видети га тако измученог, окруженог разним

боцама, апаратима. Није ме препознао. Камо среће да га нисам таквог видела (...)" (Поповић: 1976: 75). У Београду је 13. марта 1975. умро Иво Андрић, а Десанка је била члан одбора за сахрану.

Ерих Кош о Десанки није приметио да је била уздржана и неповерљива, мислио је „да није била приснија с било којим другим писцем ни старије ни млађе генерације (Вељко Петровић, Иво Андрић, Милош Црњански....)" (Кош 1995: 370). „Напросто, она“, бар како се Кошу чинило, „није била личност, већ – птица“ (Кош 1995: 370). Можда је у персонификованом Десанкином роману за децу, објављеном после њене смрти, за Десанку Андрић био Славуј првак, а она сама шева небесница.

Извори и литература

- Атанасије, јереј. „Опомена успеху нашег културног стваралаштва“. *Геолошки њоїледи*, бр. 1 (1968): стр. 72-78.
- Бањевић, Мирко. „Десанка Максимовић: Мирис земље : Изабране песме“. *Летњоїис Маїїице срїске*, год. 132, књ. 378, св. 1-2 (1956): стр. 120-123.
- Егерић, Мирослав. „Десанка Максимовић и Милан Богдановић“. *Дометии*, год. 6, бр.17 (1979): стр. 45-52.
- Живановић, Јеремија. „Савременик СКЗ“. *Венац* књ. 16, св.8 (1931): стр. 629-632.
- Zorić, Pavle. „Desanka Maksimović – dobitnik Njegoševe nagrade“. *Savremenik*, књ. 60, sv. 10 (1984): str. 291-292.
- Исаковић, Антоније. „Опроштај у име САНУ“. *Бранковина* 13.02.1993.
- Исаковић, Антоније. „Три сусрета са Андрићем.“ *Књижевне новине*, год. 34, бр. 656 (1982): стр. 4-6.
- Исаковић, Антоније, ур. *Зборник радова о Иви Андрићу*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1979.
- Kalezić, Vasilije. „Ljubav za svet“. *Polja*, god. 11, br. 80 (1965): str. 11.

- Кош, Ерих. „Сећања: Васко Попа, Десанка Максимовић“. *Књижевности*, год. 49, књ. 100, св. 3/5 (1995): стр. 360-372.
- Недељковић, Драгољуб. „Лирски апел читаоцу“. *Борба*, 27.12.1975: стр. 13
- Пантић, Михајло. „Кутија пуна чуда“. *Књижевне новине*, бр. 859 (1993): стр. 4.
- Роровић, Радован. „Živeo je u sebi...“ *Kazivanja o Andriću, razgovor vodio Radovan Popović* (1976): str: 72-75.
- Штефан, Флорика. „Поезија је победила“. *Блаіо у мојој души*. Нови Сад: Матица српска, 1997: стр. 184–186.

Aleksandra Vraneš

ANDRIĆ AND DESANKA

Summary

If the readership indicators include comprehensive analyzes of the historical moment, socio-psychological categories, professional structure, age and level of education of readers, as well as the influence of the cultural environment, and not often only numerical parameters which, they may be confusing. Desanka's and Andrić's creativity it would surely become the most widely distributed, the most widely reading for wide audience. Their mutual knowledge and exchange of views are kept in written evidence and oral testimony.

Key words: Andrić, Ivo; Maksimovic, Desanka.